

Dao Bog, da Papine riječi nadu i kod nas odaziva, kao što ga već nadoše kod velikih, kulturnih naroda! Nema sumnje, da i za naše doba sadrži mnogo žalosne istine ona Jeronimova: »Ignoratio Scripturarum, ignoratio Christi est.«

Napomena. Ovaj sam referat sastavio prema tekstu, što ga je uz njemački prijevod izdao Herder g. 1921. Tamo je točno navedeno kod svakog pojedinog citata, odakle je uzet.

Dr. A. Spiletak.

2. Nove publikacije o Mojsijevom petoknjižju.

1. I Touzard, profesor SZ. na kat. institutu u Parizu, objelodanio je u »Dictionnaire apologétique de la foi catholique«, Éd.⁴ de M. A. D'Alès. Fascicule XV. Paris 1919. (J. Beauchesne) col. 695—860« opširnu raspravu o Moše-u i Jošu'i. Raspravu je podijelio u dva dijela. U prvomu radi o informativnim vrelima (col. 695—757); u drugom o viteškim djelima Moše-a i Jošu'e (col. 757—860). U prvom dijelu prikazuje povijest raznih sustavâ i tumačenjâ tekom vijekovâ o spisatelju petoknjižja Moše-ova i knjige Jošu'ine. Dolazi do rezultata, da dandanas o postanku petoknjižja Moše-ova i knjige Jošu'ine postoji dvostruki nazor: racionalistički Reuss-Graf-Welhausena i katolički. Prvi poriče, da je auctor petoknjižja Moše. Moše-ovo petoknjižje nastade iz raznih spomenika poglavito 'elohističnih (oko g. 850.), jahvističnih (oko g. 750.), deutonomiste (g. 622.), svećeničkog zakonika (g. 444.), koje sve neki svrstatelj uredi u jednu cjelinu poslije babilonskog sužanjsva. Protiv ovoga nazora bore se katolički i židovski učenjaci sa povijesnim i unutrašnjim dokazivanjem braneći, da je Moše auctor petoknjižja.

Neki katolički učenjaci htjedoše oba nazora između sebe sljubit. Oni popraviše Reuss-Graf-Welhausen-ovu pretpostavku, dajući joj oblik nadahnuća. Svi ti spomenici, kao i njihov svrstatelj i ureditelj bili su od Boga nadahnuti.

Bibličko je crkveno povjerenstvo odlukom od 27. lipnja 1906. ovu pretpostavku zabacilo kao neosnovanu i nedokazanu (col. 736).

M. Touzard stade na novo tumačiti gore navedenu pretpostavku liberalnih, katoličkih učenjaka na slijedeći način. On misli, kad bi se spomenuti spomenici doveli na dobu Moše-ovu, te kad bismo rekli, da većinom potječu od tih vremena, bibličko, crkveno povjerenstvo ne bi se protivilo tomu gornjom svojom odlukom (col. 738 s.). Potom on usvaja ovo mišljenje kao istinito, te u drugom dijelu rasprave tumači viteška djela Moše-ova i Jošu'ina (col. 777—815), njihova čudesa (815—827) i zakonodavstvo (827—859).

Ovim je načinom M. Touzard htio dovesti u sklad teoriju naprednih kat. učenjaka o postanku petoknjižja Moše-ova sa odlukom bibličnog povjerenstva od 27. lipnja 1907. Je li u tom poslu uspio?

Nije. Vrhovni zbor S. Officii odlukom od 23. ožujka 1920. (Acta Apost. Sedis, A. XII. Vol. XII. 1 Maii 1920. N. 5. str. 158) kaže, da se nauka M. Touzard-a, koju je razložio u »Dictionnaire apol. de la foi catholique. A. 1919. fasc. XV. pod naslovom: »Moïse et Josué«, kao i ona u »Revue du Clergé français, XCIX (1er sept. 1919) str. 321—343 pod naslovom: Moïse et ses Pentateuque »sigurno ne može držati«.

Ovu odluku potvrdi u četvrtak na 22. istoga mjeseca i godine papa Benedikt XV.

Ovom se odlukom jednom za vazda naređuje, da katolički naučitelj ne može u savjesti sigurno naučavati Reuss-Graf-Wellhausenovu teoriju o postanku petoknjižja Moše-ova i knjige Jošu'ine, ma bilo pod kojim mu drago vidom i oblikom iznešena, nego treba da zastupa kat. konservativno mišljenje, da je Moše auktor petoknjižja u substanciji (Commissio bibl., die 27 junii 1906 n. 4. Kaulen-Hoberg, Einleitung in die hl. Schrift. Zweiter Teil. Aufl.⁵ Freiburg i Br. 1913. str. 28.).

2. Hildebrand Hoepfl, Pentateuque et hexateuque.

H. Hoepfl, profesor u zavodu sv. Anselma u Rimu napisao je prilično opsežnu raspravu o petoknjižju Moše-ovu i knjizi Jošu'e (Dictionnaire apolog. de la foi catholique. Éd.⁴ de M. A. D'Alès. Fascicule XVIII. col. 1883—1919. Paris 1922. G. Beauchesne). Učeni istraživalac prije nego li će o spomenutom pitanju raspravljati, donosi gore navedenu odluku Crkve, kojom se osuđuje tumačenje M. Touzarda o petoknjižju Moše-ovu i knjizi Jošu'e (col. 1884). Upravitelj i vođa spomenutog apologetičnog rječnika M. A. D'Alès nadodaje kratku bilješku, u kojoj kaže, da se M. Touzard podlaže sudu Crkve (col. 1884) i da se u tom pravcu ovom pitanju namiče novo rješenje. M. A. D'Alès cijeni za sada neprikladnim, da mu se udovolji (col. 1884). Trebalo je pitanje u pozitivnom obliku riješiti. Tu zadaću preuzeo je obraditi o. H. Hoepfl. On raspravu dijeli na dva dijela. Prvi dio radi o petoknjižju Moše-ovu (col. 1884—1915), a drugi o knjizi Jošu'inoj (col. 1915—1920). U prvom dijelu raspravlja o imenu, predmetu i razdiobi petoknjižja (col. 1884—1886), zatim o njegovom postanku. Donosi povijest visoke kritike (col. 1886—1890). Dokazuje, da je Moše auktor petoknjižja sa dokazima S. i N. Zavjeta (col. 1890—1896). Spretno rješava glavne poteškoće protiv postanka Moše-ova petoknjižja (col. 1896—1914). Iz svega zaključuje: »Sve ove poteškoće pretpostavljaju, da mi posjedujemo izvorni tekst onakav, kakav je izašao iz pera auktorova (col. 1913).«

Tekst kao takav pretrpio je tekom vremenâ nuzgrednih promjenâ, nedostatakâ od nadahnutih pisacâ i prepisivačâ, ali sve te stvari ne kvare nimalo suštinu, niti povijesni i božanski ugled djela Moše-ova (col. 1914—1915'.

O. H. Hoepfl u drugom dijelu rasprave donosi u kratko sadržaj knjige Jošu'ine (col. 1916), zatim raspravlja o njezinom postanku i ugledu (col. 1916—1920). Zabacuje teoriju šestoknjižja, kao da bi knjiga Jošu'ina sačinjavala dio petoknjižja Moše-ova, te bila sastavljena od raznih gore naznačenih spomenikâ (col. 1920).

U tumačenju čuda Jošu'ina donosi razna rješenja (col. 1919), kao i M. Touzard (Fasc. XV, 820), koja ne mogu zadovoljiti jednoga pravoga, trijezvenoga, katoličkoga kritičara.

3. Dr. M. Slavič, *Postanek pentatevha*. Bogoslovni Vesnik. Leto I. Svezek III—IV. Ljubljana 1920—1921, str. 201—233.

G. Slavič obradio je temeljito raspravu o postanku petoknjižja Moše-ova. Meni se više sviđa, nego li ona Hoepflova. U mnogo čemu je opširnija, dotjeranija, pozitivnija i odlučnija u obrani i tumačenju petoknjižnih činjenica. Radnju dijeli u pet dijela. U prvom dijelu (str. 201.—202.) pobija krivi nazor Fridr. Delitzsch-a, da je postanak hebrejske religije na Sinaju »velika prevara«. U drugom (str. 202.—206.) iznosi povijesni pregled raznih nazora o postanku petoknjižja Moše-ova. U trećem donosi dokaze racionalista, koje iznose proti istinitosti Moševa petoknjižja (Str. 206.—215.), te ih najbolje pobija. U četvrtom (str. 215.—220.) razlaže vanjske i unutrašnje dokaze, da je Moše auktor petoknjižja. Ovi dokazi tako su snažno i jako prikazani, da svakog objektivnog i nepristranog istraživaoca mogu, dapače moraju uvjeriti, da je Moše napisao petoknjižje. U petom dijelu (str. 220.—233.) tumači smisao istinitosti Moševa petoknjižja pobijajući nazore kat. naprednih učenjaka Hummela uera, Vetter-a i Touzarda, koji su htjeli protumačiti postanak petoknjižja Moše-ova pomoću Wellhausen-ove pretpostavke raznih spomenika, zaodjevši ih u ruho inspiracije. Potom donosi neke protestantske, konservativne kritičare, koji brane, da je Moše napisao petoknjižje (str. 227.), dovikujući onima, koji to poriču, da će iskopine oboriti sve njihove predrasude. I, ako oni s prividnih razloga poriču auktorstvo petoknjižja Moši, kameni natpisi iskopina najbolje će ih pobiti i poraziti.

4. Apologetična važnost M. Hetzenauer-ova uvoda tumačenja u Genesu (M. Hetzenauer, *Commentarius in I. Genesis. Graecii et Viennae. Styria 1910.*)

M. Hetzenauer, poznati i uvaženi profesor sv. pisma u zavodu sv. Apolinara u Rimu, odlučno je istupio još 1908. protiv nazora naprednih, katoličkih učenjaka, koji su zastupali Wellhausen-ovu teoriju o postanku petoknjižja Moše-ova, ne samo u svojem klasičnom djelu: *Theologia biblica I. Vetus Testamentum. Friburgi Br. Herder 1908*, nego također u prekrasnom i opširnom uvodu tumačenja geneze (*Introductio in Gen. p. XVII—CXXXVI*). Vrsni eksegeta, trijezni kritičar, tankočutni kodiograf, srčani apologeta u tančine je

ušao, proučio i iscrpio gotovo cijelu njemačku, englesku, francusku i talijansku književnost o postanku petoknjižja Moše-ova.

Predmet ovako dijeli. Raspravlja o imenu, sadržaju i svrhi (str. XVII—XIX) geneze. Pretresa o auktoru petoknjižja (str. XIX—XXIV). Iznosi o tomu naredbe Crkve (str. XXIV—XXIX). Ispitiva dokaze istinitosti petoknjižja iz predaje Židovâ, Samaritanacâ, Hrista, njegovih poslanika, iz knjiga S. i N. Z., iz samoga petoknjižja i knjige Jošu'ine, te iz suglasja stare sinagoge i katoličke Crkve (str. XXIX—LV). Donosi i pobija sve dokaze protivnika protiv istinitosti petoknjižja Moše-ova (str. LV—LXXXI). Raspreda o vrelima i sastavu geneze (str. LXXXI—LXXXII); o dobi, prigodi i njezinoj svrhi (str. LXXXII—LXXXIII); o tekstu i povijesnom ugledu geneze (str. LXXXIII—LXXXVII). Razlaže o načelima tumačenja geneze (str. LXXXVII s.). Razlikuje novo tumačenje kritične, akatoličke i modernističke škole od katoličke. Katoličku školu opet dijeli u konservativnu, u koju i sebe stavlja, i naprednu, proti kojoj se bori, kao Peters-u, Lagrange-u, Pratu, Hummelauer-u, Holzhey-u, Vetter-u, Engelkemper-u, Happel-u, Zanecchiu, Bonaccorsi-u, Poels-u, L. Sanders-u, Dufour-u (str. C) i Minocchi-u (str. CXXXI). Mnogi su od ovih kašnje popravili, kao Lagrange, Prat; a mnogi ostaše gotovo isti, kao Peters, Vetter († 1907.), a neki otpadoše od vjere, kao Minocchi.

O njima veli: »Napredni« tumačitelji proti protestantima sa konservativnima zadržavši inspiraciju, ali proti konservativnima sa protestantima poričući objektivnu, povijesnu vrijednost poglavlja 2. i 3. geneze... nesretno između dva mlina zapadoše (str. CXXXI).« Crkveno, biblično povjerenstvo, dne 30. lipnja 1909., uči i brani povijesni značaj prvih triju poglavlja geneze (str. CXXXII). Lagrange, glava napredne, katoličke škole, popravi se (str. CXXXV).

Osudom M. Touzarda sa strane vrhovnog zbora S. Officii dne 23. ožujka 1920. (Acta Apost. Sedis. An. XII. Vol. XII. 1. Maii 1920. N. 5. str. 158) konservativna, katolička škola je odnijela lovorvijenac u borbi za obranu istinitosti Moše-ova petoknjižja proti racionalistima, a u obrani objektivne, povijesne vrijednosti 2. i 3. poglavlja geneze proti naprednim, katoličkim i protestantskim učenjacima.

Dr. ~~fr.~~ Juraj Božićković.

3. Pitanje sroka [rime] u biblijskim pjesmama.

Srok (rima) je u hebrejskom pjesništvu, kao u opće u istočnoj poeziji, a i u našim narodnim pjesmama, veoma rijedak. Ako se gdje nalazi, valjda je prije nastao slučajno, nego baš hotimice. U cijeloj Bibliji samo je jedna pjesma, u kojoj se srok proteže kroz cijelu pjesmu, ali i to ne dosljedno u svim recima. To je ps. 53.: Deus, in nomine tuo salvum me fac. Evo nekoliko redaka u izvorniku sa srokom i u hrv. prijevodu bez sroka: